

HAJNÁ CZKY TAMÁS

MAGYAR CIGÁNYZENÉSZEK LAPJA 1924–1931

CIGÁNYZENÉSZ ÖNSZERVEZŐDÉS, ÉRDEKKÉPVISELET ÉS
KÖZÉLET A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Magyarország neves cigányprímásai először az 1880-as években fogalmazták meg azon igényüket, hogy a cigányzenészeknek egy érdekvédelmi, önszervező egyesületet hozzanak létre. Az első próbálkozások a belső feszültségek és támogatottság hiányában ugyan kudarcba fulladtak, de két évtizeddel később, 1908-ban megalapították a Magyar Czigányzenészek Egyesületét, amely a fővárosi cigányzenészeket tömörítette magába. A szervezet egyik legszembevetőbb lépésének a *Magyar Czigányzenészek Lapjának* az út-jára indítása számított. A cigánymuzsikusok orgánuma rendszeresen ismertette az egyesület tevékenységét, illetve a cigányzenész társadalom közérdekű eseményeit, híreit. Felhívta a figyelmet a hazai és a külföldi munkalehetőségekre, valamint cigányzenészeknek kiírt nótapályázatok, versenyek felhívásait, lefolyását és eredményeit közölte. Versek, irodalmi tárcák, regény részletek éppúgy helyet kaptak az újság hasábjain, ahogy a lóverseny rovat vagy az egykoron neves cigányprímások életét összegző írások. A laphoz kottamelléklet tartozott, valamint az utolsó oldalakon kaptak helyet a szabók, cipészek, fogorvosok és hangszerkészítők hirdetései. Az egyesület ez idáig ismeretlen okok miatt 1910-ben megszűnt, melynek következtében a *Magyar Czigányzenészek Lapja* sem jelent meg többet.¹

A cigánymuzsikusok nem hagytak fel egy saját egyesületnek az álmával, azonban a Nagy Háború nem kedvezett törekvéseiknek, mivel sokukat besorozták. A fronton sokszor hangásként vagy a katonazenekarokba betagozva szolgáltak. Idővel úgynevezett hadprímásokká váltak, valamint frontzenész cigánybandák alakultak, akik döntően a tiszteknek tették elviselhetőbbé az állóháború egyhangúságát és viszontagságait.² Az első világháború lezárását követően a legtekintélyesebb cigányprímások vezényletével megalakult a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete, amelybe elődjével ellentétben nemcsak a budapesti, hanem a vidéki cigányzenészek is beléphettek, céljaként a következőket határozták meg:

¹ HAJNÁ CZKY Tamás: Magyar Czigányzenészek Lapja, 1908–1910. Cigányzenész önszerveződés, érdekképviselet és közélet a századfordulón, *Aetas*, 2020/1. [megjelenés alatt]

² SCHOLTZ Róbert Gergely: „Hegedűvel és puskával” A Nagy Háború elfeledett cigány katonái (1914–1918), HANGADÓ Egyesület, Zsáka, 2018.

Az egyesület céljai: a) b) hogy tagjainak anyagi, erkölcsi, szellemi érdekeit előmozdítsa, keresztény elvek szerint, törvényes alapon megvédelmezze.

A tagoknak kölcsönös támogatása által jobb munkaviszonyok elérésére a megszerzett jogok megvédelmezése hazafias és keresztény elvi, alapon, politikai és vallási viták kizárásával.

c) Korlátozza a magyar királyi Belügyminisztérium támogatásával a hívogatatlanok, valamint a külföldről bejövő zenészeknek Magyarországon való működését.

d) Terjessze és fejlessze a magyar cigányzenész művészetet.

e) Rendes tagjai részére az egyesület anyagi helyzetéhez mérten később meghatározandó alapszabályokban fektetett nyugdíjalapot létesítsen, baleset és beteg esetére pedig szintén később közgyűlés által meghatározandó mértékben anyagi támogatást nyújtson. A temetést a rendes tagok és törvényes hozzártartozóinak az egyesület nyújt az alapszabályok értelmében. [...]

Eszközök: Ezen célok elérésére az Egyesület a következő eszközöket használja:

a) Közvetíti azt, hogy rendes tagjaik képességükhöz megfelelő álláshoz juthassanak s e célból állásközvetítő irodát tart fenn.

b) c) Nyugdíjalap.

d) Ünnepek és hangversenyek rendezése b) c) alatt felsorolt alap javára.

e) A helyi csoportok szervezése.³

Az egyesület alapszabálya az első paragrafusok között említette, hogy a szervezet lapot kíván indítani, melyre néhány esztendő elteltével, 1924-ben került sor. Ekkor bocsájtották útjára a *Magyar Cigányzenészek Lapját*, amely 1931-es fennállásig a cigányzenész társadalom tájékoztatását hivatott szolgálni.⁴ Az orgánium mindenekelőtt betekintést engedett a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének a tevékenységébe és működésébe a közölt cikkeken, felhívásokon és jegyzőkönyveken keresztül. Ahogy az országos szervezet, úgy a fővárosi és a vidéki helyi csoportok kezdeményezései is megjelentek a lapban. A cigányzenész társadalom közéleti hírei is helyet kaptak a hasábon; temetések, esküvők, jubileumok, bálók, kitüntetések, díjak, hazai és külföldi fellépések, perek. Irodalmi és történelmi írásoknak szintén helyet biztosítottak; verseket, novellákat, tárcákat és esszéket jelentettek meg. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* kiemeltebb témaként tekintett a cigányzenészek sanyarú anyagi helyzetére, a segélyezésre és az állásközvetítésre, a jazz visszaszorítására, illetve a Bihari zeneiskola megalapítására.

³ HAJNÁCZY Tamás (szerk.): *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete. Cigányzenészek harca a két világháború közötti Magyarországon*, Gondolat Kiadó, Budapest, 2019, 167–168. p., illetve NAGY Pál (szerk.): *Források a magyarországi cigányság történetéből (1758–1999)*, Emberi Erőforrások Fejlesztése Alapítvány, Gödöllő, 2011, 248. p.

⁴ A Magyar Cigányzenészek Lapja fellelhető rendkívül hiányosan: OSZK H16.204.

Éhség, mezítelen gyerekek, rémhírkeltés – Gazdasági visszaesés, jazz térnyerése, beszűkülő munkalehetőségek

Az 1920-as években a magyar cigányzenészek a fővárosban és vidéken egyaránt súlyos anyagi gondokkal küszködtek, mivel a munkalehetőségeik jelentősen beszűkültek, amit részben a jazz magyarországi térnyerésének⁵ róttak fel. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* a kérdést rendszeresen napirenden tartotta, számos írást, jegyzőkönyvet közölt mely a cigányzenészek viszontagságos sorsára hívták fel a figyelmet. Az egyesület lapjából idézett drámai hangvételű sorok rendkívül érzékletesen számoltak be a cigányzenészek tarthatatlan viszonyairól: „Az ország minden részéből igen sok panasz érkezik hozzánk a gazdasági viszonyok mostohasága miatt és ezzel kapcsolatban több helyen panaszkodnak arról is, hogy a most divatos jazz-bandok mindjobban és jobban ki akarják szorítani a cigányzenét. Tagadhatatlan, hogy igen nehéz gazdasági helyzetben vagyunk. A budapestieknek és a vidékieknek is egyformán nehéz a megélhetés.”⁶ Egyes írások szerint a helyzet már odáig fajult, hogy a cigányzenészek mindennapi betevője forgott kockán: „A gond, a megélhetés gondja már az éhezés mezsgyéjén tart. Megírták az újságok, hogy a budapesti 3800 cigány⁷ között alig van 10% munkában a többi sétál. [...] Az egyesülethez napról-napra jönnek szívfacsaró, segélykérő írások, melyek kétségbeesve emlegetik a hat-nyolc éhező, mezítelen gyereket. [...] Az általános gazdasági helyzet a társadalom minden rétegét nyomja egyiknek sem fényes a helyzete, de a cigányoknak még súlyosabbá teszi sorsát a dzsessz-bend mely mindinkább háttérbe szorítja őket és kiüti kezükből a vonót és kiveszi szájukból a kenyeret.”⁸ A cigányzenészek tarthatatlan helyzetét tovább feszítették az egyletükben újra és újra felszínre törő ellentétek, valamint az együttműködés és az összetartás hiánya. Az imént említettek miatt a *Magyar Cigányzenészek Lapja* rendszeresen ostromozta a tagságot nem ódzkodva a szemrehányó kirohanásoktól sem. Elsőként arról számolt be, hogy a vidéki cigányzenészek olykor indokolatlanul bírálták a budapesti cigányzenészeket, mert meglátásuk sze-

⁵ ZIPERNOVSZKY Kornél: „Ki fog győzni – a jazz vagy a cigány – nehéz megjósolni” A cigányzenészek megvédik a magyar nemzeti kultúrát, *Replika*, 2017/1-2., 75. p., VAMOS Észter: Dübörgő húszas évek Trianon után? Jazz és modern táncok az 1920-as évek Magyarországon, *újkor.hu*, 2018 augusztus 3., <<http://ujkor.hu/content/duborgo-huszas-evек-trianon-utan-jazz-es-modern-tancok-az-1920-evек-magyarorszagan>> (letöltve: 2019. 08. 24.).

⁶ Aktualitások, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 3. sz. (1927. március 15.), 1. p.

⁷ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének kimutatása szerint 1926-ban a budapesti helyi csoportnak 2154 tagja volt. L.: HAJNÁCSKY: *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...*, 212. p.

⁸ Levél Rákosi Jenőhöz, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 8-9. sz. (1927. augusztus-szeptember), 1. p.

rint a fővárosiak nem törődtek az egyesülettel és a tagdíjat sem fizették.⁹ Helyi szinten a cigányzenészek egymással is versenyeztek a munkalehetőségekért, nem számított ritkaságnak, hogy egyik a másik alá ígért, amit a kávéházak és az étteremtulajdonsok sokszor kihasználtak.¹⁰

A rémhírkeltés és a rosszindulatú pletykák áradata sem kedvezett az cigányzenészek egységes fellépésének, érdekképviselésének melyről ekképpen számolt be az orgánum egyik vezércikke: „Ejnye, ejnye hát mire való ez a rosszakarató híresztelés? Mire való ez a »heccelődés«? Szüksége van a cigányságnak ezekre a levegőből kapott és minden komolyságot nélkülöző hírekre. Ezen gondolkodjanak (ha az ilyen emberek egyáltalán gondolkodni szoktak) azok, akik hírharang módjára beszélnek. Mert az ilyen híresztelés csak arra alkalmas, hogy a szegény cigányság sok orvoslásra váró baját hátráltassák. [...] De mit csinálnak egyesek, ahelyett, hogy összefogva segítsenek a vezetőknél, hogy a bajokat orvosolhassuk? Szidnak! Ha Palkóval beszél szidja a Pált. Ha Pállal beszél, akkor meg a Palkót szidja. Ha az országos elnökkel beszél, szidja a helyi csoport elnökét. Ha a helyi csoport elnökével beszél, szidja az országos elnököt.”¹¹ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületében a tagok összeférhetetlensége időnként odáig fajult, hogy már veszélyeztette a közgyűlések eredményes kimenetelét. A cigánymuzsikusok lapja többször hívta fel a tagság figyelmét arra, hogy indulattól, ármánykodástól és részrehajlástól mentesen jelenjenek meg az üléseken. Tovább szóvá tette azt is, hogy véget kell vetni a tömeges, ellentmondást nem tűrő akaratnyilvánításnak és helyet kell biztosítani az egyesület érdekeit szem előtt tartó tanácskozásnak. Az imént említettek miatt az egyesület vezetősége kilátásba helyezte, hogy a helyi csoportok csak küldöttség útján képviselhetik magukat és számarányukhoz mérten juthatnak szóhoz az országos fórumokon.¹²

Tagdíj helyett segélyt – betegsegélyező pénztár és temetkezési segély kudarca

A cigányzenészek égető anyagi helyzete mindinkább megkövetelte a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete vezetésétől, hogy határozott lépéseket tegyen az alapszabályban rögzített szociális vívmányok érdemi megvalósításának az érdekében. Nevezetesen a baleseti-, a betegségi- és a temetkezési segély nyújtásának a terén, valamint a nyugdíjalap és az állásközvetítő iroda

⁹ Aktualitások, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 3. sz. (1927. március 15.), 1. p.

¹⁰ Hogyan lehet gazdaggá tenni az egyesületet? [Dr. Farkas László], *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 3. sz. (1927. március 15.), 3. p.

¹¹ A „jó” tagok figyelmébe, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 4. sz. (1927. április 15.), 1. p.

¹² Néhány szó a közgyűlésről, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 5. sz. (1927. május 15.), 1. p., A közgyűlés jelentősége, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 6. sz. (1927. június 15.), 1. p.

létrehozásának a vonatkozásában.¹³ A *Magyar Cigányzenészek Lapja* az imént említett célkitűzéseket rendszeresen napirenden tartotta, az orgánum hasábjain számos cikk és egyesületi közgyűlési jegyzőkönyv jelent meg, amely foglalkozott az imént említett szerteágazó kérdéssel. 1927. márciusi vezércikkében arról számolt be a lap, hogy a szervezet betegsegélyező pénztárát kívánt létrehozni, a mikéntjéről pedig a következőket jegyezte meg: „A betegsegélyező pénztár szervezete olyan lesz, mint az egyesület szervezete. Az egyes helyi csoportoknak külön-külön kell pénztári fiókokat felállítani. Ezeknek a szervezetre vonatkozó részletes utasítását később fogjuk közölni. Egyelőre, csak annyit, hogy igen üdvös volna, ha már most a vidéki csoportok az előkészítő munkálatokat megkezdhenék. Ily irányban a váci helyi csoport az úttörő, amely február 24-én egy nagy, tánccal egybekötött hangversenyt rendezett, melynek tiszta jövedelmét a létesítendő betegsegélyező alap javára fordítja. Igen helyes volna, ha példáját a többi helyi csoportok is követnék.”¹⁴ A betegsegélyezés ügyét a vezetőváltás sem vetette vissza,¹⁵ a szervezet folyamatosan tájékozódott és tárgyalásokat folytatott e téren, az egyesület júliusi közgyűlésén is felszínre bukkott. A miskolci helyi csoport kiküldötte vetette fel, hogy a szervezet vezetősége tárgyaljon az Országos Munkásbiztosító Intézettel a cigányzenészek beléptetéséről. Az ülésen a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének ügyésze egyértelműen aggályait fejezte ki a felvetéssel kapcsolatban, egyúttal a betegsegélyező pénztár létrehozásának a hiábavalóságára is felhívta a figyelmet:

A vezetőség már igen sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel. A Népjóléti Minisztériumban már többször el is jártam. Nekem is az a véleményem, hogy a munkásbiztosítóba bevennének bennünket de én azt veszélyesnek tartom több szempontból. Első sorban nagy terhet rakunk a tagok vállára. Mit kiszámítottunk átlagban egy tagnak kellene fizetni havonta 6-7 pengőt és ugyanannyi a gazdának. Ezt a tagok nagyon nehezen bírnák befizetni tekintettel a mostani rossz helyzetre, de másodszor a gazdákra is tekinteni kell. Ma úgy áll a helyzet, hogy mindenütt igyekeznek a cigányok munkadíját lenyomni, sőt a munkaadók egy része nem is tart zenét, mert nem bírja meg az üzeme. Ha most még a munkadíj mellett a munkaadónak betegsegélyezési díjat is kell fizetni, még kevésbé fog alkalmazni cigányt és ha alkalmazna kevesebb fizetést ad, mert a betegsegélyezési díj is nyomja. Ez pedig nem is oly kis összeg. Képzeljék el urak, egy mondjuk 10 tagú zenekar után kellene a kávoásnak fizetni havonként 60-70 pengőt. Ezenkívül igen megnehezítené a belépést a gyakori változás. Ilyenkor mindig ki és be jelenteni a tagokat az nagy munka. [...] Ezen kívül két mód adódnék a kérdés megoldására. Először alakítanánk egy magán betegsegélyező pénztárt.

¹³ HAJNÁCZKY: *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...*, 167–168. p.

¹⁴ Aktualitások, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 3. sz. (1927. március 15.), 1. p.

¹⁵ Néhány szó a közgyűlésről, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 5. sz. (1927. május 15.), 1. p.

Elsősorban nagy adminisztráció kell, másodsorban drága. Ha ugyanis ezt csináljuk meg a tagoknak, akkor a tagoknak kórházi ápolást is kell adnunk ez pedig igen sokba kerül és szükségtelenül adjuk ki rája a pénzt, mert a tagjaink 90%-a szegénységi bizonyítvány alapján úgyis fel tudja vétetni magát a kórházakba, tehát nincs értelme annak, hogy megfizettessünk velük valamit, amit eddig ingyen kaptak, annál is inkább nincs értelme, mert a kórházi ápolás ugyanaz, akár szegény jog alapján, akár egyesületi tagság alapján történik.¹⁶

Az ügyész e téren az egyedüli járható útnak azt tartotta, ha az egyesület eltekint a magán betegségyező pénztár létrehozásától és jutányos áron biztosít orvosi és gyógyszer ellátást a tagoknak. Elgondolása szerint meg kellett volna állapodni egy gyógyszertárral arról, hogy kedvezményt nyújt, amennyiben kizárólag nála vásárolnak gyógyszereket. Az előzetes egyeztetéseire hagyatkozva azt is kifejtette, hogy orvost a tagok mindössze egy pengős havi befizetéséből már lehetne szerződtetni. Az imént említettekét először csak a fővárosban látta indokoltnak bevezetni, és amennyiben kedvezőek lettek volna a visszajelzések abban az esetben a vidéki helyi csoportokra is kiterjeszteni.¹⁷ A rákövetkező évben a *Magyar Cigányzenészek Lapjában* ugyan felreppentek rövidhírek a betegségyezés bevezetéséről, illetve a nyugdíjalap létrehozásáról, azonban érdemi előrelépést továbbra sem könyvelhetett el e téren az egyesület.¹⁸

A cigányzenészek kilátásait csak tovább forgácsolta, hogy a rákövetkező év májusában már a temetkezési segély visszásságairól jelent meg a lapban egy panaszos hangvételű írás a szervezet vezetőségének a tollából. A cikk mindenekelőtt leszögezte, hogy az egyesület alapszabálya ugyan lefektette, hogy temetkezési segélyt nyújt azoknak a tagoknak és hozzátartozóiknak, akik rendszeresen fizetik a tagdíjat,¹⁹ azonban a tagok nagy része nem tett eleget a tagdíjfizetési kötelezettségének.²⁰ Ennek ellenére elhalálozás esetén a temetkezési segélyt azonnal követelték az egyesülettől, ami egyenesen az egyesület pénzügyi összeomlásával fenyegetett: „Itt van hát a baj fő oka, hogy a tag hónapokkal van hátralékban a tagdíj fizetéssel, de mikor a családban haláleset történik akkor jön a sírás, könyörgés, hogy így meg úgy nem tud-

¹⁶ Jegyzőkönyv, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 7. sz. (1927. július 15.), 2. p.

¹⁷ Uo., 2. p.

¹⁸ Beköszöntő [Bura Károly], *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 1-4. sz. (1929. április), 1. p., Megvalósul az öregkori és betegségyi biztosítás, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 7. sz. (1929. augusztus 1.), 4. p., Rendkívüli közgyűlés!, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 9. sz. (1929. október 1.), 1. p., Rendkívüli közgyűlés, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 10. sz. (1929. november 16.), 4. p.

¹⁹ Az alapszabály vonatkozó részét L. bővebben: HAJNÁCZKY: *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...*, 171–172. p.

²⁰ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének kimutatása szerint 1926-ban 5277 tagból csak 1351 fizetett tagdíjat. L.: Uo, 22–23. p.

tunk fizetni, megy a csoport vezetőségéhez apa, anya, vagy feleség sírni, hogy így legyen szíves elnézéssel lenni stb. stb., hogy csak fizessék ki a halálozási segélyt, csak arra nem gondolnak ilyenkor, hogy százan és százan csinálnak így, tehát pénz nem jön be az egyesület pénztárába, akkor miből fizessünk segélyt.”²¹ Nemcsak a tagdíjfizetések elmaradása okozott fennakadást az egyesületben, hanem olyan esetekkel is lehetett találkozni, amikor a cigányzenészek jogtalanul vették fel hozzátartozóik elhunytá után a támogatást: „Ugyanis volt már eset arra, hogy egy tag bejelenti az ő édesanyjának vagy édesapjának elhalálozását és kéri a vonatkozó segély kiutalását. Azonban ugyanakkor nemcsak, hogy nem ő tartotta el a szüleit, hanem még talán egy más városban is lakott és egész életén át nem is törődött vele. De amikor meghal, akkor gondolja magában egész jó! jön a segély, ha kiadják megpróbálom. Márpedig a szabályok értelmében a szülők részére temetkezési segély csak az esetben jár, hogy ha egy gyermek, aki az egylet tagja, közös háztartásban él a szülőkkel és a szülő kizárólag az ő, a tag eltartása alatt áll.”²² A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének díszelnöke, Radics Béla cigányprímás a rá következő évben már amellet érvelt, hogy az egyesület tagságát kizárólag a prímások alkothassák, mert csak abban az esetben biztosítható a tagok számára temetkezési segély.²³

Mindenki kapja meg a jussát – A szerződés sablon és a minimálás bevezetése

Az állásközvetítés terén némi előrelépést lehetett tapasztalni a Kereskedelmi Minisztérium 85.271/IX. 1928. számú rendeletének eredőjeként, amely szabályozta az egyesületi elhelyező irodák működését. A határozat kimondottan kedvező fogadtatásra lelt a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének a berkein belül, ugyanis az állásközvetítés rendezése egy régi adóssága volt a vezetőségnek. A rendelet értelmében az egyesület állásközvetítő irodát állított fel, melynek vezetésére egy felelős ügynököt nevezett ki, aki egyben irányította a többi ügynök munkáját is. A *Magyar Cigányzenészek Lapja* az újonnan létrehozott szerv előnyeiről rendkívül kedvező hangvételben tudósított: „A cigányság szempontjából ennek az az igen nagy előnye, hogy az ügynök nem számíthat fel úgyszólván tetszés szerinti ügynökdíjat, mint azt eddig tette, hanem csak a választmány által megállapított 5 százalékot. Már most figyelmeztetjük tagjainkat, hogy amennyiben egy ügynök bármily címen többet számítana ennél fel, rögtön tegyenek jelentést az egyesület ve-

²¹ Temetkezési segélyről, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf., 4-5. sz. (1928. május 15.), 2. p.

²² Uo., 2-3. p.

²³ A közgyűlés, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 1-4. sz. (1929. április), 3. p.

zetőségénél, mely rögtön intézkedik és megtorolja a visszaélést.”²⁴ Egyúttal arról is tájékoztatott a lap, hogy a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete felállított egy választott bíróságot annak érdekében, hogy a cigányzenészek és az ügynökök közötti súrlódásokat elsimítsák és mindenki megkapja a maga jussát. Az intézkedés háttérében az húzódott, hogy elkerüljék az állami bíróságok előtt zajló, hosszú évekig tartó pereskedéseket. A szerződések is szabványosításra kerültek, a továbbiakban csak az egyesület által jóváhagyott okiratot lehetett használni. Az addigi gyakorlattal szemben immáron nemcsak a munkaadó és a primás között kötött a szerződés, hanem a zenekarvezető és a cigányzenészek között is. Az imént említettek mindkét fél számára előnyökkel szolgáltak, a cigánymuzsikusok nem mondhattak fel egyik napról a másikra a zenekarvezetőnek, egyúttal a cigányprimás keze meg volt kötve a tekintetben, hogy mennyit kell fizetnie a zenekari tagoknak.²⁵ Az egyesület az újonnan fogant intézkedések hatteréről bizakodóan a következőket jegyezte meg: „Általában, ezeknek az újításoknak az a nagy előnye, hogy az egyesület a jövőben örködni fog úgy a zenekarvezetőket, mint a tagok jogai és kötelezettségei felett. Nem lehet tehát egyiket sem kijátszani, úgy mint eddig lehetett.”²⁶

A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének berkein belül az elhelyezés kérdésével összefüggésben új tagozatok, testületek jöttek létre. 1928-ban a budapesti bőgősök és cimbalmosok szakosztályt alakítottak, akik szintén a tagok és a cigányprimások között kötött szerződések rendezését tűzték ki célul.²⁷ Az egyezés mindkét fél számára előnyöket és kötelezettségeket biztosított volna: „Elsősorban a tag nem hagyhatja ott a zenekart minden felmondás nélkül, ami eddig sokszor megesett és ami nagyrészt ok volt, hogy a zenekarok nem tudtak oly összjátékot produkálni, amely megfelelő lett volna. A második cél, hogy a zenekarvezető se küldhesse el a tagot tetszése szerint felmondás nélkül, hanem igenis, ha a tag megfelelő, a szerződés tartalma alatt el nem küldhető, amennyiben pedig fix időre szól a szerződés, csak felmondási idő után küldhető el.”²⁸ A tagozat által elkészített szerződéssablon, a felmondási időt a cigányprimásokra és a zenekari tagokra nézve egyaránt tizenöt napban határozta meg.²⁹ A következő évben a fővárosi cigányprimá-

²⁴ Néhány szó az elhelyezés kérdéséről, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf., 6-12. sz. (1928. november-december), 3. p.

²⁵ Uo., 3. p.

²⁶ Uo., 3. p.

²⁷ A budapesti bőgős és cimbalmos szakosztály megalakulása, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, V. évf., 6-12. sz. (1928. november-december), 3-4. p.

²⁸ Uo., 3. p.

²⁹ A budapesti bőgősöket és cimbalmosokat tömörítő szakosztály a szerződés előnyeiről pontokba szedve a következőket jegyezte meg: „1. A felmondási idő 15 napban van meghatározva. 2. A szerződést a tagnak is alá kell írnia, ami által a tag is és a primás is biztosítva van. 3. A tagnak meg kell kapni a szerződésben írt fizetést. 4. A primás biztosítva van, hogy a tag rendszeren teljesíti köteletségét és nem hagyhatja ott, mikor jólesik neki. 5. Ki van kötve a választott bíróság, ami szintén igen fontos, mert bármi baj

sok hozták létre a Magyar Cigányzenészek Zenekarvezetőinek Szindikátusát. Céljaként többek között azt határozták meg, hogy a cigányprímások egyenesen lépjenek fel a bérkérdésekben és az állasközvetítőket kiszorítsák a piacról.³⁰ Az elhelyezést rendezendő első kísérletek korántsem oldották meg végérvényesen a kérdést. 1930-as év folyamán újabb elgondolások születtek e téren; kilátásba helyezték az úgynevezett *minimálás* bevezetését, mely annyit takart, hogy az egyesület meghatározza kávéházanként és vendéglőnként a cigányzenészeknek adható legkisebb bér összegét.³¹ A *Magyar Cigányzenészek Lapja* a kezdeményezés előnyeit ekként összegezte: „Ha egy kávéházra megvan állapítva, hogy ott a fizetés naponta mondjuk 4 P. Ott a tagnak ezt a négy pengőt okvetlen meg kell kapni, akármennyit is kap az impresszárió és a prímás. Ezzel elérjük azt, hogy az árakat nem lehet minden nap lejjebb és lejjebb vinni, mert az impresszárió nem adhat olcsóbban tagokat, mint ahogy meg van határozva.”³²

„Mételyek”, „idegen férgek” és a „négerül” játszó zenészek – a cigányzenészek harca a jazz ellen

A kudarcba fulladt szociális kezdeményezésekkel párhuzamosan az egyesület egy másik szintéren is lépéseket kísérelt meg a cigánymuzsikusok érdekében, nevezetesen elszánt harcot hirdetett a jazz ellen. Döntően az új zenei irányzatot okolták a cigányzenészek nincstelenségéért, hányattatott sorsáért, amit a *Magyar Cigányzenészek Lapja* rendre nyomatékosított a hasábjain. A jazzel való összecsapás helyi szintű³³ és országos színtereinek, eseményeinek bemutatására egyaránt gondot fordított. A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete 1927 őszén elhatározta, hogy a jazz térnyerésének visszaszorításához szövetségesek után néz, ezért összehívott egy értekezletet, melyre számos társadalmi szervezetet hívott meg: Magyar Szövegírók, Zeneszerzők és Zene-

van a tulajdonossal a választott bíróság pár hét alatt elintézi minden költség nélkül.” Gyökeres rendszerváltozás az elhelyezés ügyében, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 10-12. sz. (1930. december 24.), 2. p.

³⁰ Megalakult a budapesti zenekarvezetők szindikátusa, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 1-4. sz. (1929. április), 6-7. p.

³¹ Az elhelyezés kérdése, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 8. sz. (1930. szeptember 20.), 6-7. p.

³² Uo., 6. p.

³³ Kóczé László cigányprímás nótát ígért a bírónak a sürgős tárgyalásért, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 6. sz. (1927. június 15.), 4. p., Tábornok hegedül az egyik körúti kis mozi zenekarában, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 7. sz. (1927. július 15.), 4. p., A fehérvári cigányzenészek a jazz-band ellen. Memorandumot juttattak a polgármesterhez, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 8-9. sz. (1927. augusztus – szeptember), 6. p., Kaposvárott tilos az idegen zene!, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 1. sz. (1930. január 30.), 1-2. p.

műkiadók Szövetkezete, Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége, Katolikus Háziasszonyok Országos Szövetsége, Országos Magyar Dalosszövetség, Turul Szövetség, Werbőczy Bajtársi Egyesület, Csaba Bajtársi Egyesület, Bethlen Gábor Kör.³⁴ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének ügyvezető alelnöke nyitóbeszédében az összejövetel indítékát ismertetve élesen kikelt a jazz ellen: „Értekezletünk célja, hogy a magyar zenét, a magyar nótát megvédjük egy mindjobban elhatalmasodó idegen zenei áramlattal szemben. [...] Ott tartunk ma már, hogy a családi életet is megmételjezi az erkölcsrontó, minden jobb érzést kiölő dzsessz muzsika, ma már a gyermekek is charlestont táncolnak. Minden magyarnak kötelessége ez ellen küzdeni kiölni a mételtyt és újra belecsepegtetni a magyar szívekbe a magyar érzést.”³⁵ A budapesti helyi csoport elnöke sem kendőzte el ebbéli véleményét, kifejtette, hogy a cigányzenészek inkább éheznek és fáznak a tél beálltával minthogy négerül játszanak. Az egyesület titkára felszólásában pedig egyenesen *idegen féregnek* nyilvánítva a jazz zenét. Csak ezt követően tért rá a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete kiáltványának az ismertetésére, melyben a belügyminisztert és a vallás- és közoktatásügyi minisztert hosszan a jazz visszaszorítására kérték, valamint az alábbi javaslati pontokat fogalmazták meg:

1. Minden olyan nyilvános helyiségben: kávéházakban, vendéglőkben, cukrászdákban, tánclokálokban stb., ahol dzsessz-bend működik kötelező cigányzenekar-nak az alkalmazása is. A dzsessz-bendnek a cigányzenekarral felváltva egyenlő időközökben kell működni. Este 10 óra után azonban dzsessz-bend tekintettel arra, hogy működése az éjszaka nyugalalmát zavarná egyáltalán nem működhet.

2. Minden nyilvános helyen, ahol műsoros előadások tartatnak, pl. varietékben, kabarékban, orfeumokban a műsor 50%-ának magyar számokból kell állnia. Ez alatt nemcsak az értendő, hogy magyar szerzők műveiből, hanem hogy magyaros jellegű és tartalmú számokból.

3. Mindazon helyeken, ahol nyilvánosan táncolnak: mulatókban, nyilvános teadélutánokon, táncmultságokon, bálokon stb. a táncok 50%-ának magyar táncnak kell lenni. Amennyiben ily táncokhoz dzsessz-zene alkalmaztatik, úgy cigányzenekar alkalmazása is kötelező.

A 2. és 3. pont esetében a műsorok, illetve táncrendek az engedély kiadása előtt az illetékes rendőrhatalóságnak beszolgáltatandók és az engedély csak ezek megfelelő mivolta esetén adható ki. Az illetékes rendőrhatalóság kiküldöttének feladata ellenőrizni, hogy a műsorokban és táncrendekben foglaltak betartás-sanak.³⁶

³⁴ Harc a dzsessz ellen!, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, IV. évf., 8-9. sz. (1927. augusztus-szeptember), 2-5. p.

³⁵ Uo., 2. p.

³⁶ Uo., 3-4. p.

A meghívott társadalmi egyesületek küldöttei egytől egyig kedvezően fogadták az előterjesztést, egyúttal maradéktalan támogatásukról is biztosították a cigányzenészeket.³⁷ Az ülés sikerén felbuzdulva a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete rövidesen feliratot intézett a belügyminiszterhez, aki azonban elutasította kérelmüket, mely csak tovább fokozta a tagok elkeseredettségét és elégedetlenségét az egyesület vezetőivel szemben.

Kottaolvasást tanulnak a cigányzenészek – a Bihari zeneiskola megalapítása

1929 tavaszán a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének az élére Bura Károly cigányprímás³⁸ került, aki lendületes, újtó szándékú programját a *Magyar Cigányzenészek Lapjának* vezércikkében tette közzé. Az újonnan megválasztott elnök többek között kifejtette, hogy egyik legfőbb feladatának egy zeneiskola megalapítását tekinti: „Gondoskodni kívánunk kulturális előre haladásunk előfeltételeiről is. E célból rövidesen felállítjuk az új generáció kiképzését szolgáló zeneiskolánkat s ígéretet kaptunk arra, hogy az innen kikerülő kiváló tehetségek megtalálják az utat a magasabb kiképzésre s a külföldi, világsikerek pódiumához. Csak a képzett cigánymuzsikus tudja visszazerezni mindazt, amit a divatos zeneáramlatok tőlünk elvettek és csak ez a cigánymuzsika tudja visszavarázsolni majd a magyar dal és a magyar nóta új reneszánszát.”³⁹ Ezt követően az egyesület lapja folyamatosan tájékoztatott a zeneiskola alapításáról és működéséről, valamint közölte felhívásait is. A zeneiskola gondolata elsőként 1928-ban fogalmazódott meg, a kezdeti lépéseket pedig Ilovszky János székesfővárosi törvényhatósági bizottsági tag,

³⁷Uo., 4-5. p.

³⁸Bura Károly (Debrecen, 1881 – Budapest, 1934) cigányprímás zenei pályáját 1897-ben Nagyváradon kezdte, ahol rövidesen, 1902-ben aranyérmes kapott a Dankó szobor felállításának javára meghirdetett versenyen, valamint a katolikus jogakadémia fiatalessága az akadémia címerével ellátott aranykeresztel fejezte kis nagyrabecssülését a cigányprímásnak. 1912-ben Radics Béla híres cigányprímás legidősebb lányát vette feleségül. Az első világháború alatt végig a 37. gyalogezrednél szolgált, amiért a vitézségi érdemszalagra fűzött koronás érdemkeresztel tüntették ki. A hazafias keresztény szervezeteket tömörítő Társadalmi Egyesületek Szövetsége harminc éves prímási pályafutásáért éremmel tüntette ki. A siófoki közönség két ízben is biztosította elismeréséről, 1929-ben aranylevelű ezüst babérkoszorúval, míg 1930-ban pedig ezüst pálmával díjazta. A rákövetkező évben a Festetich család kezdeményezésére aranyláncot kapott. Nevéhez kötődő fontosabb zeneművek: IV. Károly király koronázási induló, Magyar Hiszekegy cigányzenekari átírása, Horthy induló a kormányzó tíz éves jubileumára, olasz-magyar barátság induló. L.: MOLNÁR Imre (szerk.): *A magyar muzsika könyve*, Merkantil Nyomda, Budapest, 1936, 356–357. p., illetve HORÁK Magda: „...mint gyémántcsepp a szénben...” *Cigány származású magyar zeneszerzők, nótaszerzők, előadóművészek és pedagógusok 1600–2010*, Oriold és Társai, Budapest, 2015, 97. p.

³⁹Beköszöntő [Bura Károly], *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 1-4. sz. (1929. április), 1. p.

az egyesület díszelnöke tette meg. Mindenekelőtt a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete tárgyalásokat folytatott Zeneakadémiával, hogy annak keretei között indítsák el a cigányzenészek képzését, azonban teremhiányra és a tanárok elhatárolódására hivatkozva elutasították megkeresését. Felmerült olyan elképzelés is, hogy már meglévő zeneiskolákba írassák be a tehetségesnek ítélt cigány gyermekeket, azonban ezt az elgondolást több ok miatt is elvetették. Egyrészt a felnőttek továbbképzését is biztosítani kívánták, ami pedig lehetetlen lett volna a gyermekekre szakosodott zeneiskolákban.⁴⁰ Másrészt úgy vélték, hogy egy nem célzottan cigányzenészeket képző zeneiskola nem alkalmas a cigány fiatalok tanítására, mivel csak a következő alapvetések mentén szerkesztett tantervet tartottak elfogadhatónak: „Ez a tanterv más lesz, mint a többi zeneiskola tanterve, mert figyelemmel lesz a cigányság tradícióira, melyek hozzáfűzik a magyar nótához. Elsősorban tehát a magyar nóta interpretálásának fejlesztése e tantervnek a célja és csak másodsorban, de ezzel párhuzamosan az általános zenei tudás fejlesztése.”⁴¹ A zeneiskola ügyének számos támogatót sikerült megnyernie Ilovszky Jánosnak, akik szakmailag vagy anyagilag segítették az intézmény megalapítását. Végül a Bihari János⁴² cigányprímás nevével fémjelzett zeneiskola 1929 szeptemberében Budapesten megnyithatta kapuit,⁴³ a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete a *Magyar Cigányzenészek Lapjának* címlapján a következő sorokkal toborozta a Bihari zeneiskola tanulóit:

Az iskolában úgy gyerekek, mint felnőttek oktatást nyernek. Gyerekek úgy elméleti kiképzésben, mint hangszertanításban részesülnek. A felnőttek csupán elméleti kiképzést nyernek. Az elméleti kiképzés öt hónapos kurzusokban történik. Az elméleti oktatás ezen első kurzusban felöleli: a hangjegy írást, a jelzéseket, előírásokat, időmértéket stb. A gyerekek és a felnőttek oktatása elkülönítve külön órákon történik. A gyermekek heti két, a felnőttek heti egy órában nyernek oktatást. Jövőre, 1930 február havában az elméleti oktatásnak második ötnapos kurzusa kezdődik, amelyre azon tanítványok vétetnek fel, akik az első kurzust legalább elégséges eredménnyel elvégezték és az erről szóló bizonyítványt felmutatják. A második kurzus felöleli az elméleti továbbképzést és legelemibb solfage tanulmányokat. A hangszertanítás tíz hónapos kurzusban történik, heti

⁴⁰ Zeneiskolánk. Szeptemberben megnyílik a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének zeneiskolája, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 6. sz. (1929. július 1.), 1–2. p.

⁴¹ Uo., 2. p.

⁴² Bihari János (1764–1827), híres cigányprímás, zeneszerző, a magyar verbunkos zene legkiemelkedőbb képviselője, számos országban játszott, udvari és koronázási ünnepeken. Egyes tisztázatlan korabeli feljegyzések szerint Beethoven Bécsben többször is részt vett előadásain. L.: MARKÓ Miklós: *Czigányzenészek albuma*, Fekete Sas Kiadó, 2006, 5–7. p., HORÁK Magda: *i.m.*, 89–91. p.

⁴³ Szeptemberben megnyílik zeneiskolánk, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 7. sz. (1929. augusztus 1.), 1–2. p.

két órában. Felhívjuk igen tisztelt Tagjainkat, hogy akár saját, akár gyermekeik oktatása és az iskolába való felvétele céljából jelentkezzenek egyesületi helységünkben, VIII. Német utca 13. augusztus 2-től augusztus 15-ig d. u. három és öt óra között. A jelentkezéshez szükséges a tanítóány születési bizonyítvány és az iskolai képzettségét igazoló utolsó évi iskolai bizonyítvány. Az egyesületi a tanítóányokat részben csekély tandíj fizetés mellett (havi két-három pengő), részben tandíjmentesen veszi fel. A tandíjmentesség iránti igényt a jelentkezéssel egyidejűleg, indokoltan kell bejelenteni. A tandíjmentesség adásban az egyesület választmánya, a primás szindikátus és a szakosztályok meg hallgatása után fog történni.⁴⁴

Az első évfolyamba mintegy százhatvan tanulót vettek fel, akiknek elméleti⁴⁵ és hangszer tanításáért a tizenhattagú tanári kar felelt, akik közül csak egy rendelkezett cigányzenész felmenőkkel. A diákok és az oktatók névsora egyaránt közzétételre került a *Magyar Cigányzenészek Lapjában*.⁴⁶ A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete rövidesen egy jótékonyági hangversenyt szervezett a zeneiskola támogatására, valamint a hajdani elnök, Radics Béla cigányprimás síremlékének a javára. A rendezvényen közel ezer cigányzenész lépett fel, a huszonkétezerre becsült közönség és a sajtó elismerését elnyerve.⁴⁷ A Bihari zeneiskola híre nemcsak a magyar sajtóban kapott szárnyra, hanem a külföldi orgánumok hasábjait is meghódította; angol, német, francia, olasz, spanyol, holland, dán, svéd és finn lapok éppúgy méltatták a kezdeményezést, ahogy a hazaiak.⁴⁸ A fővárosi példán felbátorodva a pápai

⁴⁴ Felhívás! A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületének „Bihari” zeneiskolája 1929. szept. 15-én Budapest, VIII. Kálvária tér 22. sz. alatt megnyílik, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 7. sz. (1929. augusztus 1.), 1. p.

⁴⁵ A Bihari zeneiskola elmélettanára a következőképpen határozta meg az elméleti oktatás célját: „a) a hallás fejlesztése. Általában a legtöbb növendéknek jó hallása van, de ezt fejleszteni kell. Ez abból áll, hogy adott hangra megfelelő hangot kell énekelni illetve intenzív. Skálákat bármely hangból kiindulva énekelni stb. b) ritmus fejlesztése; a legegyszerűbb számolástól a legkomplikáltabb synkopált beosztásig. c) a skálák (hangok) képzései, származásai, alkalmazása, hangközök egymásközi viszonya, éneklése, felismerése. d) lapról való éneklés (solfage). Akkor következik az u. n. »öszhangzat« vagy akkordtan, mely a magasabb zenei elméletbe majd a zeneszerzésbe vezet be.” A Bihari zeneiskola hírei, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 9. sz. (1929. október 1.), 8. p.

⁴⁶ Megnyílt a „Bihari” zeneiskola. Magyar a világ első cigányzenész iskolája. A „Bihari” zeneiskola tervének és létesítésének története, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 9. sz. (1929. október 1.), 3–4. p.

⁴⁷ 1000 cigányzenész hangversenyez május 29-én az FTC pályán, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 4. sz. (1930. április 28.), 1–2. p.

⁴⁸ Öt világrész [Bura Károly], *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VI. évf., 9. sz. (1929. november 16.), 1. p., A magyar nóta diadal ünnepe. Huszonkétezer néző előtt tizenöt nemzet fiainak érdeklődése mellett, óriási siker jegyében folyt le: az ezer cigány magyar nóta ünnepe, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 5. sz. (1930. május 31.), 1–2. p.

helyi csoport egy jótékonyági hangverseny bevételéből megalapította a II. Bihari zeneiskolát, ami harminc diáknak biztosított oktatást.⁴⁹

A kezdeti sikerek azonban nem bizonyultak töretlennek, már néhány hónap elteltével a fővárosi Bihari zeneiskola súlyos anyagi gondokkal küszködött, amit csak tovább fokozott, hogy a beíratott diákok egy része nem fizette a tandíjat. A Magyar Cigányzenészek Országos Egyesületétől jelentős erőfeszítéseket követelt meg az intézmény fenntartása, ezért a tandíjhátralékos diákokat és több tanárt elküldték, valamint elhalasztották a rákövetkező évben a közgyűlést, hogy az arra szánt összeget a Bihari zeneiskolára szánják.⁵⁰ Úgy tűnt, hogy a megszorítások árán az iskola anyagi helyzetét sikerült biztos alapokra helyezni, a kedvezőbb kilátásokról a tanügyi szakosztály vezetője a következőket jegyezte meg az egyesület lapjában: „A Bihari zeneiskolát teljesen újjászerveztük. Nincs ok többé bizalmatlankodásra. A Bihari zeneiskola tanterve és szellemi irányítása garancia arra, hogy a Bihari zeneiskola ma már egy színvonalon áll bármely más magas tandíjakkal dolgozó zeneiskolával. E mellett úgy a tandíjak olcsósága, mint az iskola lefektetett láncmenete mindenben alkalmazkodik a cigányság életkörülményeihez és igényeihez.”⁵¹ Azonban a viharfelhők óhatatlanul ott tornyosultak a Bihari zeneiskola fölött. A jótékonyági hangverseny során felmerült botrányok kettészakították az egyesületet, a cigányzenészek nagyrészt nem fizettek tagdíjat, a helyi csoportok sorra megszűntek és a vezetőség sok esetben meg sem közelítette a korábban lefektetett célok elérését. Először a *Magyar Cigányzenészek Lapja* szűnt meg 1931-ben, majd két évvel később a Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete oszlott fel, ami egyben a Bihari zeneiskola kapujának a bezárását jelentette.⁵²

⁴⁹ A pápai helyi csoport II. Bihari zeneiskolája, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 9. sz. (1930. október 20.), 1-2. p.

⁵⁰ A Bihari zeneiskola, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VII. évf., 10-12. sz. (1930. december 24.), 6. p., HAJNÁCZY Tamás: Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete a sajtóforrások tükrében 1918-1933, *Kisebbségkutatás*, 2018/4., 235-236. p.

⁵¹ Miért kell a Bihari zeneiskola?, *Magyar Cigányzenészek Lapja*, VIII. évf., 7-8. sz. (1931. augusztus 22.), 1-2. p.

⁵² HAJNÁCZY: *Magyar Cigányzenészek Országos Egyesülete...*, 39-44. p.